

ИСТОРИОГРАФСКИ ДАННИ И ФАКТИ ЗА ПРОВАДИЙСКИЯ СЪРТ

Мария П. Кърджиева

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

***Резюме:** Кои са съртовци, от кога датира в историческите хроники население в местността Сърта? Трудни въпроси по очертаването на профила на коренното население на тази местност, предвид хилядолетната история на България и много други съпътстващи фактори, свързани с миграционни процеси, подялба на територии, или накратко могат да бъдат наречени исторически вихрушки Балкански полуостров - Европа. До колко дълбок може да бъде разрезът на тази тема, ще покаже изложението на настоящия текст. Избран е принципът на хронологическо разделение на периоди, като се отбелязват нашествия и владетели.*

***Ключови думи:** население, история, Провадия, Сърт.*

HISTORIOGRAPHICAL DATA AND FACTS ABOUT THE PROVADIYA PLATEAU (SURT)

Mariya P. Kardzhieva

Varna Free University „Chernorizetz Hrabar“

***Abstract:** Who are the people from the Surt, since when is has the population in the area been in the historical chronicles? These are difficult questions that can help us outline the profile of the indigenous population of this area, given the*

millennial history of Bulgaria and many other factors related to the migration processes, division of territories, or can shortly be called historical whirlwinds Balkan Peninsula - Europe. How deep the section of this topic can be will be shown in the the present paper. The principle of chronological division of periods was chosen, noting invasions and rulers.

Key words: *population, history, Provadiya, Surt (Plateau).*

Загубени в исторически и археологически артефакти, както и етнографски и краеведски извори, търсим пролуката на времето когато се появяват съртовците, какъв е техният произход? Но, всъщност те не се появяват. Те, са били там още в много-много далечното историческо минало на България, в защитения Сърт. Потърсили своето обиталище – гонени, бягали, връщали се, приемали бегълци.

Провадийското плато е, известно в историческите хроники като Сърта. Районът е с благоприятен климат, почва, води и горски ресурси, неслучайно е избран от древните жители. И още е един от най-гъсто населените от дълбока древност. Най-съществената характеристика на района е, че е изключително важно стратегическо място, като свързващо звено от Североизточна България и Добруджа, Северозападното и Северното Черноморско крайбрежие, по течението на река Луда Камчия, посредством Айтоския проход, на юг с Тракийската низина, Странджа, Егейско и Мраморно море, Дарданелите и с един от центровете на света Цариград. В непосредствена близост със западнопонтийските древногръцки градове-полиси Одесос и Месембрия, а в римската епоха с главния град на Долна Мизия – Маркианопол. Центровете на българската държавност – Плиска, Велики Преслав, Мадара оказват влияние

върху материалното и духовното развитие на населението през ранното средновековие. Тук се намира манастирският комплекс при с. Равна¹, а през Второто българско царство Провадийската крепост (Овеч).

Както се вижда, в резултат на своето местоположение районът се е превърнал в кръстопът и през него са минавали и оставяли своите белези различни племена и народи. След носителите на неолитна и енеолитна култура от праисторическо време са останали многобройни надгробни могили, крепости, открити селища, и светилища, белег за присъствие на тракийски племена. След тях от Средновековието са запазени археологически и етимологични следи нашите преки предшественици славяни и прабългари – селища, некрополи, църкви, манастири, оформя се нов етнос, както пише Константин Иречек: „Пълчищата на неславянските българи преминали Дунав и като съединили различни племена в Мизия в една държава, внесли в разединените славянски области елемент, който им липсвал дотогава – единство.“²

Археологическите проучвания на Провадийския и Дъргопоския музей проведени през 50-80-те години на XX в. откриват голям обем артефакти и свидетелства с художествена и научна стойност, които сочат за присъствието на човека още от каменно-медната епоха.

Опит за хронологично представяне на етносия конструкт на района. Епохи и население обитавало Сърта - Праистория, Античност, Средновековие.

---

¹ Манастирският комплекс край с. Равна е открит през 1978 г. от Николай Панайотов. Комплексът по своята същност е уникален, със стотици рисунки и надписи на гръцки, латински, старобългарски-глаголица, кирилица и няколко руни. Специалистите определят манастира като най-значимото за славянската археология откритие на XX век.

² Иречек, К. История на българите. Изд. Корени, С., 1999, с. 103.

I хил. пр. Хр. се характеризира с тракийското присъствие в района, като доказателство за това са археологическите артефакти – гривни, фибули, бронзови звънчета, матрици за изработване на накити, зооморфен амулет, фигурки на кон. Тракийците са били изкусни занаятчии на накити, керамични съдове, пластики, орнаменти за оръжия, религиозни атрибути. Открити са скитски стрели, което ни насочва към скитска инвазия. Находки датиращи от IV в. пр. Хр., като статуетки на Марсий и Аполон, приложения на глава на мъж Херакъл и Дионис, показват връзката с гръцките градове по Западното Черноморие и проникването на гръцка култура в тракийските земи. Тази връзка конкретно за района на Провадийско-Дългополско, се намира в преплитането на тракийски и гръцки религиозни представи, отразени в култа към Великия бог, известен от римската епоха като Дарзалас. Важен факт с религиозен оттенък е честото откриване на келтски артефакти. Доказателство за тракийското присъствие е светилището в местността Соу ксу при с. Комарево и с. Рояк.

Първата половина на III в. сл. Хр. римска Тракия е в своя икономически разцвет. Това е мирен период за граничните райони на империята, в частност Сърта. Спокойствието е прекъснато от готски нашествия в средата на III в. сл. Хр., опустошени са много селища в Североизточна България. Открити са свидетелства в римски селища за тези набези в местността Паша при с. Славейково и в района с. Марково. Готските нашествия нарушават целостта на древна Тракия, особено североизточната част, и водят до съществени етнически промени.

Римска и ранновизантийска епоха са открити в некрополи и селища в рядката кория в местността Соу ксу при с. Комарево, до с. Китен в местността

Дядо-Ангелова чешма, Калъдере. Крепости от късноантичния и ранновизантийския период са Мухалийското кале при с.Китен и Провадийската крепост.

Хронологическа рамка съобразно нумизматичните извори

Избраният начин на изложение, внася яснота и нарежда пъзела от пъстър етносен характер на населението. Мотивът за използването на този род свидетелства за отговор на поставения по-горе в своята същност труден въпрос е, че монетосеченото, дава яснота за битувалото и миграционното население в района. Като основен източник ще бъдат използвани изследвания на Дългополския музей, свързани с Провадийската крепост на Лъчезар Лазаров³. Авторът смята своя труд за спомагателен в изследванията на Провадийското кале и прилежащия му ареал и още, че чрез своите нумизматични проучвания „внася някои уточнения в хронологията на обитаването ѝ“. Лазаров очертава няколко периода от развитието на района, както следва:

I период: средата на II – втората половина на VII в. сл. Хр.

- Средата на II-V в. Римска империя

Римско присъствие, като доказателство за това е не само монетосеченото, за което свидетелстват екземпляри на Констанций II, Констант, Констанций Гал, Теодосий I, Аркадий и Хонорий, а и археологически находки в близост до крепостта „Калугерски дупки“. В този период варварските нашествия са причина да намалее монетния оборот. Именно непрестанните варварските набези IV в. (средата - втората половина на века) са причина

---

³ Лазаров, Л. Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей), Faber, В. Гърново, 2001. с.5

населението от ниското, да намери убежище на платото като естествена защита. Съществуват и хипотези, че този римски център е възникнал още през III в. като преграда срещу 20 годишни готски нашествия. Това води до упадък на икономическия живот и търговските контакти.

- VI в. сл. Хр. Византийска империя

Ранновизантийски период в който крепостта Овеч и околията е включена в Старопланинския лимес по време на управлението на Юстин II (60-70-те години на века). Наблюдава се устойчива икономика и търговия, доказателство за това са находките на монети от всички императори от посочения век. След което следват опустошителни нашествия на авари и славяни в края на VI и началото на VII в. Провадийското кале е завладяно от славяните. Византия е славянизирана.

II период: 976/1028 – 1187/1195 г. Византийска империя

Следва един три вековен период, който съвпада с Първото българско царство. Крепостта Овеч не функционира, като доказателство за това е и липсата на археологически артефакти (VIII в. – първата половина на X в.), но този факт не сочи, че не е имало живот на платото и в подножието, тъй като в исторически план това време се характеризира с натурален обмен. Значими градски центрове по това време са Плиска, Преслав и Дръстър.

Недалеко от разглеждания район от времето на Първото българско царство е открит медальон амулет на територията на старобългарската крепост при с. Царевци, Провадийско. Изображението е с типични монголоидни черти на лицето, доказателство за присъствието на прабългарски субстрат в района, в ранното средновековие. Открит в средновековно селище в Дългопол е единствен по рода си предмет – амулет във формата на орлов нокът. Голям

интерес представлява гравирана плочка със символите/знаци на прабългарския бог Тангра (YI) и пръстен от селището в местността Вонеща вода, между с. Китен и Дългопол. Символът от плочката, често срещан по българските земи, се открива изписан върху съдове, амулети, зидове, се свързва с личността на княза, като дума която има заклинателен характер, а актуалните изследвания посочват, че е владетелски знак на Крумовата династия. Откритите свидетелства отразяват развитието на занаятите в царството – токи, обеци, кръстове, пръстени.

Крепостта е завладяна отново от Византия втората половина на X в., а през XI в. Провадийското кале е опустошено от печенежки нашествия, които разоряват и много селища в Североизточна България.

XII в. се появява важен писмен източник за историографията, в който Провадийската крепост се открива под името Бурфанто, в „Географията“⁴ на Ал Идриси. Трудът на Ал Идриси е от съществено значение за историческата наука в България, тъй като чрез него се откриват много данни за живота на българина, за селищната система, стопанския облик, в период на византийско владичество, като например: „Шумен бил голям град с многолюден пазар. По път за град Верои (Стара Загора) до град Пачимиск (неотъждествен) се минавало през следващи една след друга посевни площи, непрекъснати обработени полета, големи села, много лозя, овощни градини, покрай многобройни стада овце, едър и дребен добитък.“⁵

---

⁴ Недков, Б. България и съседните и земи през XII век според "Географията" на Идриси, Наука и изкуство, 1960

⁵ Лишев, С. Географията на Идриси като исторически извор за българските градове през XII в.// Античная древность и средние века, ВБП. 10. 1973
<http://clar.ufr.ru/bitstream/10995/2203/1/adsv-10-13.pdf>, достъпен към 20.01.2020

В края на XII в. крепостта е включена в сведения на Георги Акрополит, където заедно с Преслав е отбелязана като център на владенията на цар Петър с гръцкото име Проват, което е еднозначно на Овеч и важен градски център в Североизточна България.

III период: 1187/1195 – 1388 г.

- 1187/95-1256/61г. Нумизматичните свидетелства ни сочат, че в границите на изследвания от нас ареал Провадийското кале с прилежащи територии, по-точно Сърта от историческо гледище съвпада с възстановяването на Българското царство и по-точно монетите показват цар Калоян, появяват се първите български владетелски монети в района. Средновековен Овеч през първата половина на XIII в. се утвърждава като административен и политически център на възроденото Българско царство.

- 1256/61-1277 г. Този период на средновековен Овеч (XIII в.) се бележи с присъствието цар Мицо Асен. „Мицови издания“ монети са открити в с. Комарево и с. Блъсково (селата попадат в територията на Сърта). Предполага се, че в Овеч са сечени монетите по време на неговото царуване, вместо в Преслав, който в този период на втората половина на XIII в. е имал залязващи функции.

- 1277-1300/1301 г. Времето на опустошителни татарски нашествия и още няколко пагубни събития за Второто българско царство в периода 1277-1280 г. - татарски набези, въстанието и управлението на Ивайло, походът на византийския военачалник Михаил Глава, които водят до икономическа и политическа криза, териториални загуби, татарско надмощие. Районът на Овеч понася множество татарски набези, византийски походи, Ивайловото въстание, господството на Ногай. Сражения, разруха, духовен срив.

- 1300/01-1367/69 г. Теодор Светослав Тертер бележи нов период в развитието на Българското царство, монетите в Овеч доказват това. Овеч отново е регионален център, след тежкия край на XIII в. Появяват се артефакти сочещи присъствие на руски преселници в началото на XIII в., в резултат от монголското нашествие.

- 1367/69-1386/88 г. Търновско царство/ Добруджанско деспотство.

Определено в този период Овеч е една от твърдините на Българското царство, документирано е съществуването на митрополия, подчинена на търновския патриарх, а в 1366 г. тук са заточени пленените от войските на Иван Александър при нос Галата рицари на Амадей VI Савойски. Следва да се отбележат интересни и важни факти от историята на крепостта Овеч, че тя не е принадлежала на Търновското царство, а към Добруджанското деспотство или към т.нар. „трета България“. Тази теза е доказана от нумизматичните свидетелства, както и от литературните извори. В т. III от Пътеписите на Евлия Челеби от 1651 г. се откриват описания на Провадия и крепостта, като там дори се говори за Провадия като за стара столица на Добруджа.^{6 7 8} Овеч преминава под властта на Добротица 1366 г. когато са заточени савойските рицари, както вече се каза. Тази промяна в държавността се свързва с жест от страна на търновския цар за оказаната му помощ от Добротица в борбата му с Амедей

---

⁶ Гаджанов, Д. Пътуването на Евлия Челеби из българските земи пред средата на XVII век. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество, т. 70, 1909, 639-724

⁷ Димитров, С. Евлия Челеби. Пътепис. Институт за балканистика при БАН, Издателство на Отечествения фронт, София, 1972, с.76 *Областта от крепостта Тулча и до това място Хаджиоглу Пазаръ се нарича Добруджа. В старо време този град Хаджиоглу, заедно с крепостта Провадия били под властта на краля на Добруджа. В . . . година властващият в Одрин самодържец Иса Челеби, син на Баязид хан Светкавицата, завладял този град Хаджиоглу от ръцете на краля на Добруджа и изравнил укрепленията му със земята.*

⁸ Ганев, Н. Провадия в своето минало и настояще. Издание на Провадийската община и популярна банка, 1929.

при освобождаването на Видин. Така началото на властта на Добротица в Овеч е 1367-1369 г., но е трудно да се определи до кога? Някои изследователи допускат, че е продължила до турското нашествие, но други се базират на османските източници, които отбелязват, че градът е принадлежал на Иван Шишман 1388 г.⁹

IV период: 1388 – 1444 г.

Един трагичен период за крепостта и околията. През 1388-89 г. ареалът е завладян от Мурад I. Тук е мястото да се отбележи един много важен факт свързан с превземането на Овечката крепост, който откриваме в студията на уважавания османист Николай Панайотов, а именно: „(...) Али Паша, който по заповед на Мурад I с 30-хилядна армия (от които 5 хиляди конника, под командването на Акши бей) през 1388 г. навлязъл през Айтоския проход на Стара планина в Североизточна България. Макар и недостатъчно добре подготвено, българското население и военните гарнизони по места, оказали достойна съпротива на нашествениците. Редица крепости били превзети, но имало и такива, които посрещали завоевателите, като освободители. Това е случая с крепостта Овеч с началник – Асен.“¹⁰ Какво следва, както пише Панайотов: „Той със съответния антураж посрещнал армията на Али Паша чак при с. Ченге... Тук Асен тържествено предал ключа на крепостта, приел исляма и името Хасан, запазвайки началническите функции и при новите господари.“¹¹ В 1409 г. синовете на последните български царе – Константин и Фружин, преминават Дунав и организират освободително въстание срещу поробителя.

---

⁹ Лазаров, Л. Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей), Faber, В. Гърново, 2001, с.33

¹⁰ Панайотов, Н. Потурчването на Североизточна България (XIV-XX в.). В., 2001. с. 19

¹¹ Пак там.

Фружин ръководи действията в Източна България, с център Овеч. Крепостта е освободена. В действията се включва и един от претендентите на Баязидовото наследство, Муса. Заедно с въстаниците той се изправя срещу Емир Сюлейман. Побеждават го и тук настъпва обрат, както описва Евлия Челеби. Муса настъпва срещу разбунтувалите се български селища (Овчага, Провадия и др.) и превзема крепостта, 1412-1413 г. Настъпва и етническа промяна на населението, тъй като се заселват турски колонисти. Крепостта е наречена Ташхисар (Каменна крепост). Този факт ни насочва към мисълта, че в този период се променят имената на селищата и местностите с турски. Крепостта отново е главен център. Настаняват се турски гарнизони, осъществяват се търговски контакти. В началото на ноември 1444 г. на път за Варна, след ожесточена битка кръстоносците превземат Ташхисар и я разрушават.

Провадийското кале губи своето стратегическо значение, но града Провадия, разположен в дефилето процъфтява и е един от най-значимите центрове в Североизточна България (1613-1629 г.). През 1651 г. на платото е имало гарнизон от 10-на души.

Какво се случва отгук нататък, края на XIV-XV в.?

Интерес представлява фактът, че България изчезва в историческите хроники през XV в. Това се посочва от Константин Рангелов в публикацията „Етнос и етногенезис I“¹²: „Ликвидирана е цялата система за производство и съхранение на културна информация – старите културни центрове са унищожени (а те са предимно в Централна и Източна България) (...).“ Османското нашествие коренно променя цялостния облик на българското

---

¹² Рангелов, К. Етнос и етногенезис I. В: Анали бр. 1-4, година 5, Издание на СУ „Климент Охридски“ за история, класическа култура, изкуствознание, 1998.

население „най-съществената характеристика на XV в. е демографският колапс“¹³.

Други значителни последствия за българския етнос през този катастрофален век е, че се разкъсва хомогенността на етническият състав на населението с тюркоезични племена, но се осъществява и обратният процес, българският етнос асимилира различни по-малки етнически групи. Наблюдават се и миграционни процеси. Обезбългаряват се равнините части на Мизия, Тракия и Македония. Българите се преместват в планините, където търсят своето оцеляване. Етническата карта на България коренно се променя и придобива нови пространствени измерения.

Позоваването тук на Константин Рангелов е ключово за формирането на етносната характеристика на разглеждания район, а именно, „че втората половина на XIV в. бележи края на етногенетичното развитие на прабългарския етнос и началото на етногенезиса на съвременния български етнос.“¹⁴ Започват основополагащи промени в бита и духовния живот на българина.

Христо Гандев в своя труд „Българската народност през XV век, демографско и етнографско изследване“¹⁵ базиран изцяло на османски архивни хроники и регистри¹⁶, представя важни сведения за този период от османско владичество. България е откриваема само в османските документи и в пътеписите на малцина чужденци - пътешественици, посланици, журналисти допуснати от османската власт в територията на България. Следва да се изведат

---

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Гандев, Хр. Българската народност през XV век, демографско и етнографско изследване. Наука и Изкуство, II изд., София, 1989

¹⁶ Тази дейност се е извършвала от т.нар. османски летописци и регистратори.

някой важни констатации на автора, конкретно свързани с изследвания район на Сърта.

Утвърждаването на османската власт тук в края на XIV и началото на XV в се свързва с името на Мурад I (1359 — 1389 г.), както вече е отбелязано в изложението. В хрониките се появяват сведения за преселници огузи, татари, туркмени, юруци¹⁷ които са номади, а данъчните регистри сочат, че тук живее население препитаващо се със земеделие. В рецензия на Цветана Георгиева към горепосочения труд посочва, че „чрез завоеването османците създават условия за възприемане на балканския, вековно оформян производствено-културен модел, но той не може да бъде усвоен от една или две генерации. Това показва, че описаните в регистрите данъчно обложени мюсюлмански селяни не са номади.“ И още в доказателство на това, че населението е заварено там и не е номадско Георгиева отбелязва в своята оценка „в регистрите виждаме и опитите на османската власт да ги свърже със земята и да ги превърне в аграрни производители. Дадена им е за обработка земя в мезрите¹⁸, но с подчертано

---

¹⁷ Вж. Панайотов, Н. Потурчването на Североизточна България (XIV-XX в.). В., 2001. с. 34

¹⁸ Като как обяснява Хр. Гандев „мездрите“, ще се представят дефиниционни извадки, които до някаква степен са в подкрепа на тезата, че в района Сърта преобладаващото население не е мюсюлманско: (1) ...мезрата е друго означение на запустяло село със землището му. Затова няма практическа разлика между мезрите и онези пустеещи села с необработени земища, които все още носят в описите официално името село. с. 29; (2) Българските селяни почти не участвували в «оживяването» на мезрите — не се преселвали трайно в тях. Но тук-там обработвали отделни ниви или лозя, приходяйки отвън. с. 30; (3) Мезрите очевидно носят български имена на бивши селища; последните са имали земища с определени граници по отношение на съседните села и границите са се запазили през XV век. Тези именно граници дават възможност мезрата да се оформя като самостоятелно ленно владение, в което тъкмо землището е обект на обработка и стопанисване. В мезрите тук-там има остатъци или следи от селски жилищни или стопански сгради и кладенци (както личи от поселищните имена). ... безлюдността на мезрите по статут и стремежът както на фиска, така и на владелеца те да бъдат по възможност отново заселени («оживени») с постоянни производители свидетелствуват за съзнателно тежжение да се възстанови животът на една

намалено данъчно облагане. Именно този факт показва, че другите пълно обложени мюсюлмани не са номади.“

Въпросът за османотурската колонизация и ислямизация в Североизточна България е подробно изследван от вече цитирания Николай Панайотов, който в своите тези се уповава изцяло на автентичните османски документи, епиграфски паметници и археологически находки. Значима в контекста на настоящото изследване е следната негова констатация, че мюсюлманите в Североизточна България не са азиатци по своя произход. Те не са дошли от никъде. „Мюсюлманите от Североизточна България по своя произход са местно, християнско (в случая българско) население, променило през вековете своята верска принадлежност.“¹⁹

С цел научна коректност и респект към историческата наука е необходимо да отбележим, че върху формирането на съвременния облик на етноския профил на съртовци са повлияли процеси, свързани с изселванията и преселванията на населението. Събитията, които историята помни и са следствие на множеството нашествия, войни, бедствия, болести. В раздел „Вътрешни презаселвания“ от своето изследване Христо Гандев посочва конкретни данни за района на Сърта, които съдържат информацията, че след като османците завладяват Югоизточна Тракия, Одрин и след Чирменската битка (1364-1375), голяма част от българите се преселили в Североизточна България, „като заели група села на запад от Провадия до Шуменско (района

унищожена за известен период демографска единица — селото. с. 31; (4) ... същинският произход на мезрите е бил съвсем ясен като последица от завоеването. с. 42.

¹⁹ Панайотов, Н. Потурчването на Североизточна България (XIV-XX в.). В., 2001. с. 40

Сърта). Сред тях и до днес се отбелязват ясно диалектни особености на рупския говор от Южна България“.²⁰

Първото голямо изселване на района се свързва с въстанието на Иван Срацимир срещу Турция (1403) в което са взели участие съртовските села, тъй като центърът е бил град Провадия. Според ръкописите на Евлия Челеби въстанието е потушено от Муса Кеседжи (1411-12). Следва събитие известно като „второто разорение на България“ (1552), което се свързва с преминаването на татарска армия през района водена от Мурза Бей, населението буквално е бягало, принудено да се спаси от жестокостите на татарите. През 1595 година след потушаването на въстанието на Павел Джорджич и Петър Соркоевич българите от Сърта били принудени да напуснат къщите си, за да има подслон за турските заселници. По време на Руско-турските войни в края на XVIII и началото на XIX в. продължават процесите, свързани с изселвания и преселвания. Съртовските села са били основно бойно поле по време на битката на генерал Суворов (1774), в която турските войски са победени. Голяма част от населението се е криело в гористи местности и такива с естествени укрепления, наричани от месните „коптарлък“. След преминаването на тези събития хората са се връщали по родните си места, но не всички са успявали, а и много мохамедани са се заселвали. Вследствие „преселническия взрив“ започва стопански упадък и турските власти подканват населението да се завърне по домовете си. Вероятно, това е и причината за появата на хърцоите по тези места.²¹

---

²⁰ Гандев, Хр. Българската народност през XV век, демографско и етнографско изследване. Наука и Изкуство, II изд., София, 1989, с. 119

²¹ Костов, М. Село Блъсково. Бащино огнище. Колорит Принт, Варна, 2010.

И днес, все още живеят в своя район и се опитват да се защитят от бурите на времето – миграционни, демографски, политически, икономически. Наричатли се „съртовци“, наследници на „хърцоите“? Анализът на писмени извори сочи, че в историята на тази стара местност се откриват следи от различни етносни групи.

Представянето на подобен род изследване, съдържащо историографски данни и факти неминуемо, ще бъде от полза за бъдещи интердисциплинарни дирения (история, култура, етнография, хореология) с основна цел, да съхрани богатото минало на конкретния район.

Литература:

1. Гаджанов, Д. Пътуването на Евлия Челеби из българските земи пред средата на XVII век. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество, т. 70, 1909.
2. Гандев, Хр. Българската народност през XV век, демографско и етнографско изследване. Наука и Изкуство, II изд., София, 1989.
3. Ганев, Н. Провадия в своето минало и настояще. Издание на Провадийската община и популярна банка, 1929.
4. Димитров, С. Евлия Челеби. Пътепис. Институт за балканистика при БАН, Издателство на Отечествения фронт, София, 1972.
5. Иречек, К. История на българите. Изд. Корени, С., 1999.
6. Костов, М. Село Блъсково. Бащино огнище. Колорит Принт, Варна, 2010.
7. Лазаров, Л. Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей), Faber, В. Търново, 2001.

8. Лишев, С. Географията на Идриси като исторически извор за българските градове през XII в.// Античная древность и средние века, ВЪ1П. 10. 1973.
9. Недков, Б. България и съседните и земи през XII век според "Географията" на Идриси, Наука и изкуство, 1960.
10. Панайотов, Н. Потурчването на Североизточна България (XIV-XX в.). В., 2001.
11. Рангелов, К. Етнос и етногенезис I. В: Анали бр. 1-4, година 5, Издание на СУ „Климент Охридски“ за история, класическа култура, изкуствознание, 1998.

АВТОР

доц. д-р Мария Петрова Кърджиева

ВСУ „Черноризец Храбър“, катедра „Изкуства“

GSM 0887 20 75 72 // E-mail: mariya.kardzhieva@vfu.bg